

Jukka Oksa: "Teollisuuden aaltoliikettä Heinolassa."
Teoksessa *Made in Heinola*. Ss. 170-182. Heinolan museo 2020.

Tommolaa. Taustalla vasemmalla Tampellan flutingtehdas, oikealla Kuitulevytehdas.

TEOLLISUUDEN AALTOLIIKETTÄ HEINOLASSA

Suomessa teollistuminen ja kaupungistuminen tapahtui kansainvälisesti verrattuna myöhään mutta rajusti. Toinen Suomen erityispiirre on alueellisten kehityserojen kärjistyminen, jota valtio ja kunnat pyrkivät pehmentämään. Heinolan vahvuuksia paikkakuntien teollistumiskisassa ovat olleet hyvä sijainti nopeasti teollistuneen Etelä-Suomen lähellä, koivua hyvin kasvavat metsät sekä puhtaana pysyneet vesistöt. Lisäksi se on hyötynyt paranevista liikenneyhteyksistä ja kehitysaluepolitiikasta.

Pienen paikkakunnan kehitystä voi tarkastella kampaailuna erilaisten kehityksen aaltojen keskellä. Paikkakunnalla toimivien yritysten, organisaatioiden ja hallinnon pitäisi pystyä tarttumaan uusien nousevien aaltojen tuomiin mahdollisuuksiin ja voimavaroihin. Vaikka kehityksen aallot menevät ohi, niistä voi jäädä paikkakunnalle jotain, mitä voi käyttää hyväksi tartuttaessa taas uusiin mahdollisuuksiin. Isojen kehitysainalojen kanssa pärjääminen edellyttää niiden tunnistamista etukäteen ja kykyä edessä olevien haasteiden vaatimaan yhteistoimintaan.

Heinolan teollisen kehityksen neljä aaltoa

Heinolan teollista kehitystä voi tarkastella neljänä peräkkäisenä aaltona, jotka ovat osittain päällekkäisiä. Kutsun niitä seuraavilla nimillä: metsäsektorin aalto, teollistumisen läpimurto, teollinen hyvinvointivaltio ja globaali osaamistalous. Nimet viittaavat kulloiseenkin tärkeimpään voimatekijään. Aluksi Suomi vei ulkomaille ”vihreää kultaa” ja organisoitui metsäsektorin ympärille. Sitten löi läpi kulutustavaroiden teollinen tuotanto, mikä liittyi kaupungistumiseen ja suurimittaiseen ra-

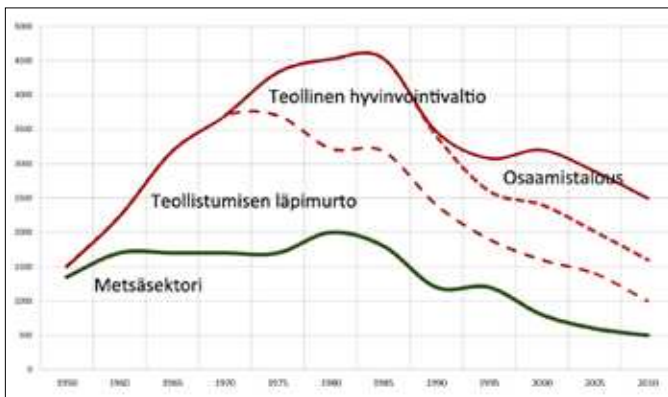
kentamiseen. Teollistumisen kasvun alkaessa nikotella, sen ongelmia ja pullonkauloja alkoi helpottaa valtio. Tästä yhteispelistä muodostui teollinen hyvinvointivaltio, jonka tuella Suomen talous kukoisti ja kasvoi aina 1980-luvun lopulle asti. Teollinen hyvinvointivaltio taas joutui suurien haasteiden eteen, kun rahoitusmarkkinat kansainvälistyivät ja kilpailua alettiin käydä globaaleilla osaamismarkkinoilla. Suuria muutoksia aiheuttivat informaatioteknologian ja liikenteen globaali kehitys sekä työvoiman hinnan kansainväliset erot. Suomen kohdalla järkyttävä muutos oli idänkaupan romahtaminen 1990-luvun alussa. Suomesta oli viety Neuvostoliittoon runsaasti kulutustavaroita ja rakennusprojekteja.

Tämän jälkeen jotkut suomalaiset yritykset ovat menestyneet teknisellä osaamisellaan. Jotkut ovat kehittäneet metsäteollisuudessa, rakentamisessa ja kulutustavateollisuudessa hankittua osaamista vientituotteiksi. Suomalaiset vievät kokonaisia tehdassuunnitelmia, isoja rakennusprojekteja, tekniikkaa ja palveluja, joiden osana myydään myös koneita ja laitteita ja niiden asen- tamisen ja käyttämisen kokemusta. Monet heinolalaiset yritykset ovat mukana myös tässä aallossa.

Ajatusmalli historiallisten aaltojen ja kerrostumien muodostumisesta Heinolan työpaikkoina mitattuna on esitetty kuviossa 1.

Metsäsektorin kehitysaalto

Heinolan teollisuuden ensimmäinen kerrostuma kasvoi osana ”metsäsektoriyhteiskuntaa”. Taloussosiologi Tarmo Koskinen onkin luonnehtinut koko Suomea termillä ”metsäsektoriyhteiskunta”. Hän viittaa siihen, että Suomeen muodostui puunkorjuuta harjoittavien savotoiden, sahojen ja puunjalostusyhdyksuntien sekä

Kuvio 1. Teolliset kehitysaallot Heinolassa.

Kuvio: Jukka Oksa

vientisatamien verkosto, jota yhdistivät vesireitit. Puunjalostuksen paikkakunnat olivat myöhemmin lähtökoh- ta myös maaliikenneyhteyksien, ratojen ja maanteiden rakentamiselle. Ne olivat myös aihioita myöhemmälle teollistumiselle ja kaupungistumiselle. Tarmo Koskinen korostaa, että metsäsektorin osapuolten voimasuhteel- la on ollut vaikutusta myös valtakunnan hallitsemisen kannalta. Suomalaisen politiikan jännitteitä ratkaistiin pitkään metsäsektorin keskeisten tahojen kompromis- sikyvyn avulla. Keskeisiä etupiirejä olivat vientiyritysten omistajat, metsänomistajat ja metsäsektorin työntekijöi- den etuja ajavat järjestöt. Tämä selittää pitkälti maa- laisliiton ja sen työtä jatkavan keskustapuolueen pit- kääikäistä vaikutusvaltaa valtakunnan hallitsemisessa.¹

Tarmo Koskinen julkaisi myös tutkimuksen yhden tehtaan yhdyskunnasta Tervakoskesta². Siinä hän ku- vaa paikallista ”yhteisökudelmää”, joka rakentuu mo- nimutkaisista sidoksista yhtiön, tehtaan, asukkaiden ja fyysisen ympäristön välillä. Tätä käsitettä ovat käyttä- neet myös Ismo Björn ja Jarmo Kortelainen tulkittessaan Outokummun kaivosyhdyskunnan kehityskaarta³.

Heinolan seudulla oli vanhastaan vesivoimaa käyt- täviä kausiluonteisia sahoja, jotka sahasivat aluksi pai- kallisiin tarpeisiin. Sitten vientiä ja vientimahdollisuuk- sia tuntevat liikemiehet ja sijoittajat kiinnostuivat Hei- nolasta ja erityisesti sen ympäristön koivua kasvavista

metsistä. Koivuvanerin kysynnän kasvaessa maailmal- la vaneritehtaita rakennettiin hyvien liikenneyhteyksi- en päähän. Lahteen rakennettiin 1925 Fennia Fanerin tehdas ja muutama vuosi sen jälkeen joukko sijoitta- jia alkoi puuhata vaneritehdasta myös Heinolaan. Sin- ne oli tekeillä myös rautatie. Samoihin aikoihin myös vientiteollisuutta harjoittavan laivanvarustajan poika Alex G. Zachariassen perusti vaneritehtaan Lahden- pohjaan, Karjalan koivuvarojen lähelle (Laatokan Puu Oy). 1930-luvun lama kohteli kaltoin monia vaneriteh- taita. Heinolan uusi tehdas meni konkurssiin, mutta Laatokan Puun tehdas menestyi. Zachariassen tuli sil- loin mukaan yhtiöön, joka osti Heinolan Vanerin kon- kurssipesän. Myöhemmin hän osti tehtaan kokonaan ja ryhtyi kehittämään sitä. Toisen maailmansodan jälkeen hän keskitti yrityksensä puunjalostustoiminnan Hei- nolaan ja rakensi sinne myös kuitulevytehtaan ja sahan. Yrityksen Heinolan tehtaissa rakennettiin rakennuste- ollisuuden tarvitsemia puulevyjä ja kokonaisia puuta- loja. KytKentää kasvavaan rakennustoimintaan vahvis- ti yrityksen Tampereella toimiva tehdas, joka valmisti ovien ja ikkunoiden metalliosia, muun muassa heloja. Zachariassenin perheyhtiöstä kasvoi Heinolan suurin työnantaja. Se osallistui monin tavoin Heinolan tehdas- yhdyskunnan rakentamiseen ja sen sidokset kaupun- kiin lujittuivat ja monipuolistuivat.

Zachariassenin yrityksen tarina sai kunniallisen lo- pun, kun se sulautui vuonna 1975 osaksi suomalais- ta metsäjättiä Enso-Gutzeitia. Kuusi vuotta aikaisem- min Heinolan Vaneritehdas, jossa oli tuolloin noin 500 työntekijää, tuhoutui suuressa tulipalossa. Taloudelliset menetykset olivat suuria sekä työntekijöille että yhti- ölle. Neuvottelut yrityksen tulevaisuudesta olivat vai- keita. Oli ehkä onnekasta, että tuolloin oli jo käynnissä teollistumisen uusi aalto, joka oli nostanut luottamusta Heinolan teollisuuden tulevaisuuteen. Tehdas päätettiin uusia. Tehtaan suunnittelu ja rakentaminen oli paikka- kuntaa yhdistävä haaste ja vaneritehtaan uutta tulemis- ta juhlittiin sankaritekona: ”Tuhkasta tuotantoon 107 päivässä”, riemuitsi yhtiön henkilöstölehti Zachariassen Uutiset 1970.

Yhtiö joutui kuitenkin vakaviin ongelmiin muutama

Heinolan Faneritehdas.

Faneritehtaan työntekijöiden asuntoja.

Fanerin palo 1969.

Kuitulevytehdas.

vuosi myöhemmin, kun öljykräisi nosti tuotannon kustannuksia, vienti kärsi ja tämä johti tuotantoseisokkeihin ja lyhennettyihin työviikkoihin. Lopulta rahoittajien kärsivällisyyden ja Zachariassenin sukuyrityksen kantokyvyn rajat tulivat vastaan. Heinolan tehtaat myytiin 1975 Enso-Gutzeitille, joka lupasi jatkaa niiden toimintaa.

Toinen merkittävä tehdashanke antoi Heinolan teollistamiselle vauhtia ponnistaen metsäsektorin antamista mahdollisuuksista. Aivan 1950-luvun lopulla Tampella alkoi suunnitella Suomeen suurta tehdasta, joka valmistaisi flutingia, aaltopahvin keskiosaa. Sen raaka-aineeksi sopivaa lyhyttä kuitua kasvoi Heinolan seudun koivumetsissä. Lisäksi tehdas tarvitsi tuotantoon puhdasta vettä ja mahdollisuudet tuotannon jätevesien poistamiseen. Heinolan hyvä sijainti ja kaupungin lupama teollisuusalue toivat sille lisäpisteitä.

Tampellan päätös tehtaan rakentamisesta Heinolaan synnytti teollistumisinnon. Heinola alettiin mieltää moderniksi teollisuuskeskukseksi ja sen tulevaisuus muutui valoisaksi: ”Vaikutukset säteilevät yhdyskunnan eri elämänalueille. Sairaalaolot paranevat. Rakennusohjel-

massa ovat kunnalliskoti ja keskuskansakoulu. Savua tupruttavat tehtaanpiiput kertoivat uudesta ajasta. Uusi tehdas oli kuin ”verensiirto”: asemakaava uusitaan, uusia rakennuksia tarvitaan. Näin kirjoitti *Lahti-lehti*⁴.

Edellä mainittujen metsäsektorin yritysten lisäksi Heinolassa toimi muitakin metsävaroja käyttäviä yrityksiä. Sahojen lisäksi toimi laatikkotehdas ja rullatehdas. Sahojen työvoimasta valtaosa oli miehiä mutta vaneritehdas, kuitulevytehdas ja rullatehdas palkkasivat myös naisia. Puunjalostukseen liittyi kiinteästi uitto ja myöhemmin muukin liikenne. Uittoon liittyi taas sen tarvitsemien laitteiden ja laivojen rakentaminen ja korjaus, mikä synnytti telakka- ja konepajatuotantoa.

Teollistumisen läpimurto 1960-luvulta alkaen

Metsäteollisuuden kasvua seurasi pian koko yhteiskunnan läpäisevä teollisuuden läpimurto. Suuriin tuotantosarjoihin pystyvät tehtaat kasvoivat. Sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat muuttivat kaupunkeihin, joihin rakennettiin valtavasti asuntoja. Asuminen, kulutus ja työelämä standardisoituivat. Teollisuustavaroiden myynti kasvoi syrjäyttäen käsityönä tehdyt kulutustavarat (esimerkiksi huonekalut ja vaatteet). Teollisuus rakensi yhä tehokkaampia tehtaita ja opetteli myös kulutustavaroiden vientiä länteen ja erityisesti Neuvostoliittoon.

Valtakunnan politiikassa työväenliikkeen vaikutusvalta kasvoi. Sosiaalidemokraatit nousivat keskustan rinnalle ja sen ohi keskeiseksi hallituspuolueeksi. Samalla kuitenkin syntyi uusia poliittisia jännitteitä, kun teollisuuden keskittyminen voimisti alueellisia kehityseroja. Ongelmia syntyi sekä ruuhkaantuissa teollisuuskeskuksissa että nuorta työvoimaa menettävillä kehitysalueilla. Maaseudulla syntyi vennamolainen poliittinen protestiliike. Valtion politiikassa alettiin kehittää toimenpiteitä alueellisten kehityserojen tasoittamiseksi. Säädettiin lakeja kehitysalueiden teollistumisen tukemisesta sekä monia uudistuksia alettiin toteuttaa ensin heikommin kehittyneiltä alueilta (mm. peruskoulu, päivähoito).

Tampellan flutingtehdas ja Rautsalon kerrostaloja.

Doän työpaikkaa katsomassa

Heinolan tehtaiten vääntöosaston edellä ja konekurjien miehet omistavien "Doä työntekijöiden" kahvipöydässä vappuna.

Pakut lämpövoimakkaan miehit omistavien kuorimien kahvitilassa. Edellä kahvipöydässä omistajat toimivat insinööri Pekke Suvelto.

Sotäläisestien Raimo Pieni työntekijän, vääntöosasto Lempi, Meira ja Eevi, ja puuhäntänsä kahvipöydän aikana työllä lepoaikalla työtyötyöntekijä.

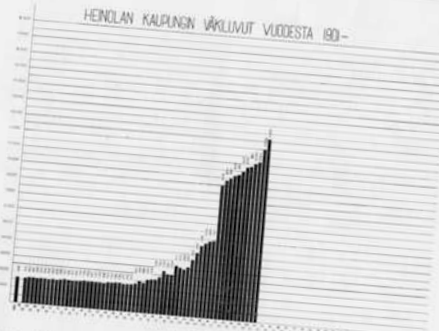
Tehtääläisöiden aikana saaristia mielenkainoita karkotuksena pitäväkään vappu työntekijä.

Miettimänsä Eino Paalimien vääntöosaston työntekijän vankimiehen ja koneista kinnastaville pojille.

Heinolan Heikkinenpuolen kahden kerroksinen alku kerrostalo.

ta Heinolan kehityksen. Huomatta siitä, että Tampellan työvoima on n. 50 % kokonaan Heinolassa, on heinolaisten väestön kasvattavasti oikokassa suurta lähdettä vankimien puolellemme. Kirkkosen miellyttävä puolellemme kirkkosen miellyttävyydessä maadotti se että Tam-

mon käyttöä runsaasti miellyttävyyttä, jonka työvoimainvaltuutukset eivät aikainaan eivät taitaneet. Jos nyt jätetään pois arvotella sitä, miten rakentamassa, voi siltä suoraan kukaan sanoa, että se oli työvoimain valtuutuksen käyttöä aikoina kokonaan Heinolassa. Tieteen-

Tampella Tänään -lehden numerot 5-6/1962 ja 9-10/1962.

Heinola tarttui innokkaasti teollisuuden kehittämiseen. Sen teollisuus monipuolistui ja vanhojen metsäsektorin tehtaiden rinnalle tuli uusia. Näitä olivat edellä mainittu Tampella, Högfors (lämpöpattereita rakennusteollisuudelle), Plan-Sell (sahakoneistoja) ja Mattisen Teollisuus (vaatetusteollisuus). Hevossaaren muodostettiin teollisuusalue, jota tarjottiin suurteollisuudelle. Sekä yritysten että kaupungin usko ja innostus teolliseen tulevaisuuteen oli suurta. Monenlaista tuotantoa kokeiltiin. Heinolassa koottiin muun muassa Volkswagen -autoja ja valmistettiin Wihurinkoski -olutta. Vaikka tuotteet olivat hyviä, niin nämä tuotannonalat eivät kuitenkaan säilyneet Heinolassa.

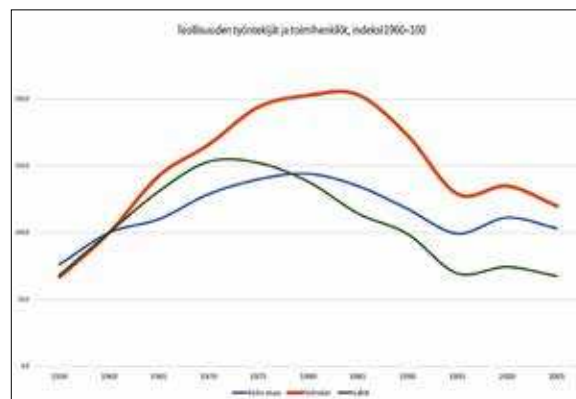
Oman lukunsa muodostaa vaatetusteollisuuden tulo Heinolaan. Helsingissä aikaisemmin toiminut Mattisen Teollisuus tarvitsi laajentuakseen tiloja ja työvoimaa. Heinolassa naiset olivat tottuneet teollisuustyöhön, heitä oli paljon muun muassa vaneritehtaalla. Kun Heinolassa tiedusteltiin halukkuutta ompelutyöhön, 700 naista ilmoittautui. Vaatetusteollisuus etsi uusia sijaintipaikkoja juuri saatavilla olevan näppärän ja nopeasti koulutettavan naistyövoiman perusteella. Näillä perusteilla ompelutyötä sijoitettiin sittemmin Suomessa myös kehitysalueille ja myöhemmin halvemman palkkatason maihin, ensin Portugaliin ja Etelä-Eurooppaan, sitten kokeiltiin Itä-Eurooppaa ja viimeiseksi Aasiaa.

Mattisen Teollisuus päätti tulla Heinolaan. Heinolan kaupungin politiikassa sen tulemisen ehdoista keskusteltiin. Kiistaa oli yritykselle annettavien tonttien luovutushinnasta⁵. Mattisen Teollisuudesta kasvoi sittemmin pohjoismaiden suurin farkkujen valmistaja. Sen ”James”-merkistä tuli synonyymi farmarihousuille.

James-farkkujen menestys liittyi kaupunkilaistuneen nuorison kulutuksen nousuun. Nuoriso samaistui omiin tyyleihinsä erottautuen aikaisempien sukupolvien muodollisemmasta muodista. Mattisen Teollisuus ei ollut ainoa vaatteen valmistaja Heinolassa. Heinolan maalaiskunnassa Scantex Oy valmisti laadukkaita naisten vaatteita ja Bon Bella valmisti vuodevaatteita. Molemmat olivat merkittäviä naisten työpaikkoja.

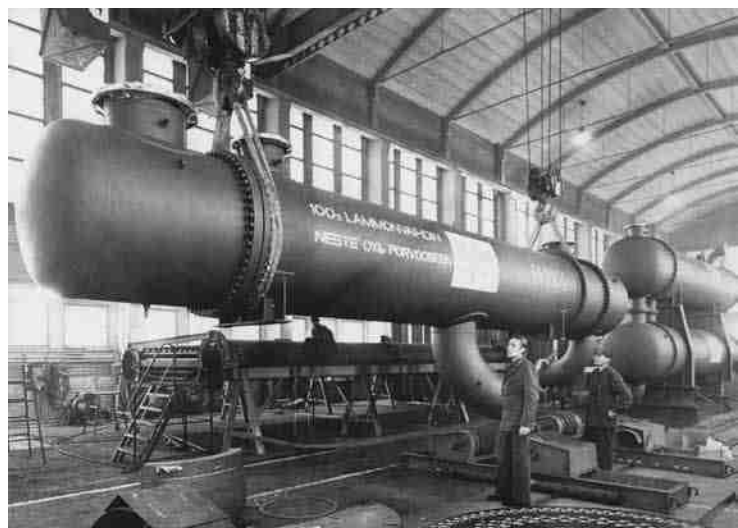
Heinolan teollisuuden työpaikkojen määrän kasvu 1960-luvulla oli nopeaa, paljon nopeampaa kuin valta-

kunnassa keskimäärin. Heinolan kaupungin itsetunnon kannalta oli tärkeää, että sen teollisuus kasvoi nopeammin kuin Lahden, joka sentään oli jo suurteollisuuden keskus. Heinolan teollisuustyöpaikkojen lukumäärä kasvoi kovaa vauhtia aina 1980-luvun puoliväliin saakka, kun taas Lahdessa vastaava kehitys pysähtyi jo 1970-luvun puolivälissä. Tämä näkyy selvästi kuvios-

Kuvio 2. Teollisuuden työpaikkojen kasvu (työntekijät + toimihenkilöt), vuosi 1960=100.

Kuvio: Jukka Oksa.

Högfors. Kuva: Kuva-Pihla.

Mattisen Teollisuus Oy:n ompelimo.

sa 2, jossa on verrattu teollisuustyöpaikkojen määrän muutosta Heinolassa, Lahdessa ja koko maassa.

Teollistuminen merkitsi osallistumista modernin maailman menoon, optimistista avautumista sivistykselle ja yleisemmin maailmalle. Esimerkiksi, Heinolassa järjestettiin Amerikka-päivät vuonna 1964⁶. Heinolan kaupungin 125-vuotisjuhlien merkkipäivän sanomalehdessä korostettiin residenssijan ja kylpylämenneisyyden sijasta käsityötä ja teollista menneisyyttä. Esiin nostettiin muun muassa paikallisen nahkateollisuuden juuria. Samassa lehdessä paikallinen rakennusliike esiteli uusia kerrostalojaan, modernin asumisen tunnuksia.⁷ Paikkakunnalla vieraili esiintymässä samoja tähtiä ja kuuluisuuksia kuin muuallakin. Esimerkiksi Yrjö Kallinen puhui Jyränkölän opiston avajaisissa.⁸ Kun sosiologia oli noussut modernia yhteiskuntaa tutkivaksi tieteeksi, paikallinen lehti julkaisi myös sosiologi Erik Allardtin luennon ”Muuttuva maaseutu”⁹

Nopea teollistuminen ei luonnollisesti tapahtunut ilman jännitteitä ja ristiriitoja. Paikallisessa politiikassa oltiin erimielisiä siitä, millä ehdoilla yrityksiä houkutteltiin tai päästettiin paikkakunnalle. Kaupungilla oli sananvaltaa kaavoituksessa ja tonttipolitiikassa.

Itse teollisen työn kurinalaisuus saattoi olla haaste joillekin työntekijöille. Nuorten miesten alkoholin käytöstä jouduttiin antamaan kirjallisiakin varoituksia ja muistuttamaan, että alkoholin käyttö voi olla erottamisen peruste. Mattisen Teollisuuden ompelijoiden työn valvonta TV-monitoreilla aiheutti protestointia ja uutinen siitä pääsi jopa valtakunnan lehtiin.¹⁰ Teolliset tuotantoprosessit vaativat huolellisuutta ja työsuojelun järjestämistä sekä työsuojelumääräysten noudattamista. Kokeneen työntekijän kuolemaan johtanut onnettomuus Tampellan tehtaalla käynnisti 1980-luvun alussa julkistakin keskustelua työsuojelun toteuttamisen vastuista.¹¹

Teollisen hyvinvointivaltion aalto

Vaikka teollistuminen jatkui edelleen, niin energiakriisin jälkeen, 1970-luvun puolivälistä alkaen valtion ja kuntien vastuu teollistumisen vaikutuksien tasaamisesta ja sen yleisten edellytysten varmistamisesta kasvoi. Yritysten toiminta tempoili markkinoiden heilahteluiden vuoksi: oli lomautuksia, vajaita työviikkoja, omistuksen muutoksia ja rationalisointiin tähtäviä yritysjärjestelyjä. Valtio ja kunta alkoivat vaikuttaa yritysten toimintaedellytyksiin omilla suunnitelmillaan, tukimuodoillaan sekä työvoiman koulutuksella ja kurssituksella. Työvoimatoimistojen tehtävänä oli raportoida säännöllisesti paikallisten työmarkkinoiden tilanteesta.

Joulukuussa 1974 Heinolan työvoimatoimisto raportoi, että saha-, levy- ja paperiteollisuuden menekki- ja kivaikudet ovat aiheuttaneet 350 heinolalaisen kohdalla lomautuksia tai lyhennettyjä työviikkoja.¹² Nämä ongelmat jatkuivat usean vuoden ajan. Suuri työllistäjä Mattisen Teollisuus siirtyi syksyllä 1977 nelipäiväiseen työviikkoon. Lyhennetyt työviikot yleistyivät useilla tehtailla (mm. Scantex, Weckmannin konepaja, Enso-Gutzeitin saha, Tuomi-kaluste) ja lisäksi paikkakunnan vanhin konepaja teki konkurssin. Työvoimatoimisto arvioikin vuoden 1978 alussa seuraavasti: ”Jo nyt tiedossa olevat työllisyshäiriöt tietävät vaikeuksia yli 1000 työläiselle ja kun ilman minkäänlaista työpaikkaa olevien määrä on nyt 700 – on lama purrut myös Heinolan talousaluetta tuntuvasti.”¹³

Teollistumisen läpimurron aikaan yritykset olivat osallistuneet työvoiman asunto-olojen ja palvelujen kehittämiseen. Ne rakensivat asuntoja ja järjestivät vapaa-ajan ja sosiaalipalveluja, kuten lasten päivähoitoa. Nyt yhtiöiden asuntoja myytiin ja palveluja siirrettiin julkisen puolen hoidettavaksi. Työntekijöitä kannustettiin ostamaan omistusasuntoja. Yritykset vetäytyivät ylimääräisistä sidoksista yhdyskuntaan ja keskittyivät tuotannon tehostamiseen.

Nopean teollistumisen synnyttämiin aluekehityksen eroihin yritettiin vaikuttaa kehitysaluepolitiikalla. Sen puitteissa valtio myönsi tukea kehitysalueille sijoittuville teollisuusyrityksille. Keinoja olivat investointiavus-

HS 1.12.1976

Tampella lomauttaa Heinolassa

Tampellan Heinolan tehdas lomauttaa henkilö...
...mikuun alusta lukien...
...markkinatilanteen johdos...
...Lomautukset koskevi...
...henkilöstöä. Tehtaan...
...välttämättömiä toiminto...
...kin jatketaan. Lomautu...
...kevat noin 420 henkilöä...
...Lomautus toteutetaan...
...työntekijöiden osalta...
...jaksoissa, joista ensimm...
...detään 1. 2-14. 2. 77...
...myöhemmin ilmoitetta...
...na. Päivätyöhenkilöistä...
...päiväiseen työviikkoon...
...alusta lukien. "Lyhenn...
...ko jatkuu tilanteen ni...
...keuhkemmeisokkiin as...
...kientilanne oleellises...
...nykyisestä, edellä esi...
...nitemaria pöytäosa...
...Tampellasta.

HS 5.4.1975

Priha Oy lopettaa liimatehtaan

Lahti (STT) Ureahartsilimo- ja Hamina ja Heinolassa valmistava E Priha Oy on menekki- ja kivaikusten takia päättänyt lopettaa Heinolassa sijaitsevan vanhimman formalin-tehtaan tuotannon ja samalla supistaa ureahartsin tuotantoa erityisesti Heinolan tehtailta.

Yh 10 ilmoittaa joutuvansa keväen kuluessa sanomaan irti arviolta 15-20 henkilöä etupaassa Heinolan tehtailta.

Tiedotteessaan yhtiö toteaa, että maamme lastulevyteollisuuden tuotannon menekki- ja kivaikusten myötä on myös talle teollisuudenalalle. Ureahartsilimoja toimittava kotimainen liimateollisuus on joutunut vastaaviin vaikeuksiin.

tukset, korkotuet, verohuojennukset, työvoimapolitiittiset tuet ja kuljetusavustukset. Heinolaan investoimisen kannalta tällä oli merkitystä, koska Heinola (tuolloin osa Mikkelin lääninä) kuului kehitysalueetukien kakkosvyöhykkeeseen. Lisäksi 1980-luvun puolivälin rakennemuutuskriisin vuoksi Heinola oli 1986-88 erityisalue-

tukien kohteena.¹⁴

Hyvä esimerkki teollisuuden yritysjärjestelyistä, joiden rajuihin seurauksiin hyvinvointivaltio joutui vastaamaan, ovat aiemmin mainittujen Heinolan Vaneritehtaan ja kuitulevytehtaan vaiheet. Enso-Gutzeit osti ne vuonna 1975. Kymmenen vuotta myöhemmin Enso-Gutzeit päätti erikoistua kartonkiin, hieno- ja painopaperiin sekä sahaukseen. Vuonna 1984 Enso-Gutzeit ja A. Ahlström perustivat Suomen Kuitulevy Oy:n, jolle Heinolan tehtaat siirtyivät. Puoli vuosikymmentä myöhemmin, 1990-luvun alussa, Enso-Gutzeitin painopiste siirrettiin edelleen selluloosa ja paperiteollisuuteen ja sen vaneri- ja kuitulevyteollisuus myytiin Schauman Woodille (joka taas oli osa Kymmene Konsernia).¹⁵ Noin kymmenen vuotta myöhemmin UPM Kymmene myi pääomistuksen tehtaista sen toimivalle johdolle ja jälleen noin kymmenen vuotta myöhemmin osakkaaksi tuli myös Versowood Oy. Tätä kirjoitettaessa syksyllä 2019 yritys ilmoitettiin yrityssaneeraukseen.

Näiden rationalisointien ja yritysjärjestelyjen taustalla on valmistautuminen kiristyvään globaaliin kilpailuun erikoistumalla ja keskittämällä tuotantoa ja myyntiä suuriin yksiköihin, jotka hallitsevat omien tuotteittensa markkinoita. Näihin ratkaisuihin yhden tehtaan tai yhden paikkakunnan toimijoilla on vähän vaikutusvaltaa, paitsi jos heillä on hallussaan ratkaisevia raaka-ainevaroja ja osaamista.

Heinolassa teollisuuden työntekijöiden määrä romahti 1980-luvun puolivälin jälkeen. Välivaiheina nähtiin yksiköiden sulkemisia, yrityskauppoja ja konkursseja. Lopullinen niitti monelle kulutustavaroiden tuottajalle oli Neuvostoliiton kaupan romahtaminen 1990-luvun vaihteessa. Kuviossa 3 näkyy Heinolan kaupungin ja maalaiskunnan teollisten työpaikkojen määrän muutokset.

Tilastoista voi tehdä kaksi kiinnostava havaintoa. 1990-luvun vaihteen pudotuksen jälkeen teollisuuden työpaikkojen määrä näyttää tasaantuneen, tosin noin kolmasosaa alhaisemmalle tasolle kuin aikaisemmin. Toinen kiinnostava havainto on se, että romahdus koskee nimenomaan teollisuuden työntekijöitä mutta toimihenkilöiden määrät ovat säilyneet lähes ennallaan.

Olisiko tässä viitteitä siitä, että teollisuuden uusi kehitysaalto kannattelee mukanaan joitakin teollisuuden toimihenkilöiden työpaikkoja?

Globaalit osaamisverkostot

Globaalin kilpailun, liikenteen halpenemisen ja informaation nopean liikkumisen vaikutuksesta on syntyvässä uusi tuotantomuoto, joka perustuu erikoistuvaan osaamiseen ja yritysten verkostoitumiseen. Joku paikkakunta voi menestyä sitä kautta, että sen osaajat pääsevät mukaan maailmanmarkkinoilla menestyviin verkostoyrityksiin. Yritykset voivat muuttua alihankkijoita organisoiviksi verkoston solmuiksi. Verkostoissa keskeisiä asioita ovat verkoston sisäiset luottamussuhteet ja niiden hallinta. Koko verkoston kannalta on yhä tärkeämpää asiakaskunnan todellisten ja kuviteltujen tarpeiden tunnistaminen ja asiakassuhteen hallinta. Palvelujen osuus lopputuotteessa kasvaa, vaikka myytävänä olisikin aineellinen tavara, kone, laite tai kokonainen tehdas. Tyypillinen päijäthämäläinen teollisuustyöntekijä voisi olla vieraaseen maahan matkustava asentaja.

Onko tällaisesta teollisen osaamisen aallosta merkkejä Heinolassa? Edellä jo viitattiin tilastotietoihin, joiden mukaan teollisuuden toimihenkilöiden määrä ei

Kuvio 3. Työntekijöiden ja toimihenkilöiden määrät Heinolan teollisuudessa. Kuvio: Jukka Oksa.

ole romahtanut. Tähän voisi viitata myös se, että palvelujen osuus työpaikkojen määrästä on kasvanut, mikä näkyy kuviossa 4. Kuitenkin näiden tilastojen tulkinnaassa kannattaa olla varovainen, koska kaikki palvelut eivät ole teollisuuden kehityksen kannalta tärkeitä. Joka tapauksessa Heinolassakin toimii yrityksiä, jotka pärjäävät erityisosaamisellaan kansainvälisillä markkinoilla. Jotkut ovat kasvaneet perinteisemmän teollisuuden kokemuksen pohjalta oman alansa suunnittelun ja automaation osajiksi.

Aalloista jää erilaisia kerrostumia

Eri aikakausina Heinolan yli vyöryneet aallot ovat jättäneet erilaisia jälkiä. Siihen, mitä paikkakunnalle jää, ovat vaikuttaneet myös heinolalaisten omat toimet. Jälkiä jää luonnollisesti ympäristöön, sekä luonnonympäristöön että rakennettuun ympäristöön: Heinolassakin on muokattua luontoa, teitä, rakennuksia ja teknistä infrastruktuuria, jota voidaan joiltakin osin käyttää uudenlaisten toimintojen osana.

Paikallisen kehityksen tulevaisuuteen vaikuttaa merkittävästi se, miten sinne on kasaantunut vaurautta, siis omaisuutta ja rahavaroja, joita yritykset ja perheet ovat hankkineet. Osa niistä on paikkaan sidottua ja niiden uudelleen käyttö on paikallista. Osa taas voidaan siirtää pois paikkakunnalta.

Kuvio 4. Heinolan työpaikat eri toimialoilla.

Kuvio: Jukka Oksa

Tärkeä voimavarojen perintö ovat ihmisten hankkimat taidot, tiedot ja kokemukset, jotka voivat olla sekä muodollista pätevyyttä että ”hiljaista osaamista”. Se saattaa tulla käyttöön uusiutuvassa teollisuudessa, palveluissa tai vapaaehtoisessa toiminnassa.

Usein jää huomaamatta tuotannollisten aaltojen voimakas jälki paikkakunnan yhteisöllisissä suhteissa. Aikaisempien haasteiden kanssa toimittaessa on syntynyt yhteistyön ja luottamuksen verkostoja, järjestöjä ja vaikiintuneita tapahtumia. Niitä kutsutaan usein sosiaalisiksi pääomiksi. Ne voivat olla yhteistyötä edistäviä mutta myös ristiriitoja ylläpitäviä jakolinjoja.

Usein sosiaaliseen pääomaan lasketaan myös yhteinen identiteetti. Jokainen merkittävä yhteiskunnallinen murros tuo siihen omia aineksiaan, kokemuksia onnistumisista ja epäonnistumisista ja niiden opetuksista. Ne muokkaavat yhteisiä käsityksiä siitä, ketä me olemme, mihin yhteisöihin me kuulumme, miten meille on yhdessä käynyt ja miten hahmotamme tulevaisuuden mahdollisuuksia. Nämä vaikuttavat siihen millaiseen toimintaan ja kenen kanssa olemme valmiita.

Kerrostumien perinnöt nykyajassa

Metsäsektoriyhteiskunnan vaikutuksia on muokattu ja uudelleen määritelty monessa vaiheessa. Silti se edelleen muodostaa Suomen kaupunkiverkoston pohjan. Teollisuuden laajentuessa metsäteollisuuspaikkakunnat tarjosivat sopivia liikenneyhteyksiä ja palveluja uudelle teollisuudelle. Etenkin kun ympäröivältä maaseudulta saatiin tehtaisiin nuorta työvoimaa. Tästä Heinola on mainio esimerkki. Kun metsäteollisuutta keskitettiin maailmanmarkkinoilla kilpailua varten, raaka-aineen saatavuus ja kuljetusyhteydet olivat tärkeitä kriteerejä säilyneiden erikoistuvien tehtaiden sijainnille. Heinolassa toimii edelleen maailmanmarkkinoilla erikoistunutta teollisuutta, kuten Stora-Enson flutingtehdas, joka tuottaa aaltopahvin yhtä ainesosaa. Versowood on löytänyt omat erikoisalansa sahateollisuudessa. Kumpikin nojaa edelleen alueen raaka-aineväriin, mutta tarvitsee myös teknisesti osaavaa työvoimaa ja markkinoiden tuntemusta. Metsätyön ja puunkorjuun uudet

organisaatiot jatkavat aikaisempien savottojen ja uittojen tehtäviä.

Metsäsektorin perinteen kehittäjinä voidaan pitää niitä yrityksiä, jotka ovat erikoistuneet sahateollisuuden laitteiden ja automaation suunnitteluun. Ne nojautuvat teollisen teknologian tuntemukseen ja asiakkaiden uusien kehittämistarpeiden tunnistamiseen. Tästä ovat esimerkkejä sellaiset suunnitteluyritykset kuin Heinolan Sahakoneet Oy ja OT-Laite Oy.

Metsäsektorin perinnöksi voidaan laskea myös jäljellä olevat teollisuusalueet ja rakennukset sekä puutavaran kuljetustekniikan jäljellä olevat rakenteet (uittoväylät, hinaajat).

Metsäsektorin yritykset ja niiden työntekijät rakensivat asuntoja. Jotkut asuinalueet ovat peräisin metsäsektorin aikakaudelta, vaikka ne ovat sulautuneet osaksi myöhemmän teollistumisen ja hyvinvointivaltion ajan kaupunkirakennetta ja asumisen tapoja.

Metsäsektorin aikaan metsät muuttuivat raaka-aineksi. Teollisuuden läpimurron ja teollisen hyvinvointivaltion aaltojen myötä puunkorjuu koneellistui ja tehostui. Samoin metsäkasvatuksen suunnittelu ja hallinto on organisoitu uudelleen ja sen hallinnassa yritetään sovittaa yhteen metsään liittyviä erilaisia intressejä ja arvoja, kuten taloudelliset, virkistys- ja ympäristöarvot. Ei voida myöskään unohtaa metsäläisyyden ja metsän merkitystä suomalaisten kansainvälisessä ja kansallisessa identiteetissä. Metsäsektoriyhteiskunnasta periytyy myös osia nykyisestä asutusrakenteesta, kaupungin ohella myös maaseudulla sekä vapaa-ajan asumisessa.

Teollisuuden läpimurto otti haltuunsa ja muokkasi edelleen metsäsektorin jättämiä voimavaroja. Sen lisäksi syntyi runsaasti muuta teollisuutta. Joillakin erityisaloilla syntyi osaamista ja asiakasyhteyksiä, joiden varassa toimii edelleen yrityksiä. Metalliteollisuudessa toimii nykyisin menestyksekkäästi teräsrakenteita ja perävaunuja valmistava Weckman Oy. Teollista osaamista edustaa myös erikoiskoneiden ja teollisuuden automaation yritys Enekos Oy. Teollisuuden romujen keräämisellä aloittanut Kuusakoski on kasvanut kansainvälisesti toimivaksi metallien kierrätys ja valimokonserniksi, jolla on toimipiste Heinolassa.

Heinolaan muodostui useita rakennusteollisuuden yrityksiä ja rakentamisen alihankkijoita (puuteollisuuden lisäksi mm. radiaattoritehdas). Nykyisin toimii mm. Rakennusliike Porvari Oy ja ilmanvaihdon suodattimia valmistava Suomen Suodatinvalmiste Oy.

Teollisuuden läpimurtoon liittyi naisten laajamittainen tulo teollisuustyöhön. Jo aikaisemmin naisia oli palkattu töihin vaneritehtaalle ja rullatehtaalle, mutta teollisuuden läpimurto toi Heinolaan naisvaltaisen vaateusteollisuuden.

Teollisuuden nousu vaikutti voimakkaasti paikkakunnan yhteisöihin. Teollisuuden laajentuessa syntyi uusia ammattijärjestöjä ja työväen poliittiset ja muut työväenjärjestöt voimistuivat ja lisäsivät yhteiskunnallista vaikutustaan. Urheiluseuroja ja sivistysjärjestöjä syntyi ja toimi aktiivisesti.

Tärkeä teollistumiseen liittyvä muutos on teollisuustuotteiden kulutuksen kasvu. Uudet kaupunkilaiset ostivat omakotitaloihinsa ja kerrostaloasuntoihinsa tehdastekoisia huonekaluja ja kodinkoneita. Ruoka haettiin kaupasta. Kotitekoisista vaatteista siirryttiin teollisuuden tuottamiin vaatteisiin ja tuotemerkkeihin. Heinolaan syntyi omat kauppansa ja kulutuksen tempelinsä, joista osa sitten myöhemmin on siirtynyt automatkan päähän.

Hyvinvointivaltio tuli mukaan teollisen Suomen rakentamiseen, tosin metsäsektoriyhteiskunnan mausteet säilyttäen. Kun kuntien ja valtion toiminnat kasvoivat, rakennettiin paljon julkisia palvelulaitoksia, joiden roolia vieläkin määritellään uudelleen. Kaupunkiin rakennettiin uusia asuinalueita, teollisuutta houkuteltiin omille alueilleen. Rakennettiin lastentarhoja, peruskouluja, lukioita, ammatillisia oppilaitoksia, aikuisopistoja, terveysasemia. Näihin kaikkiin palveluihin palkattiin töihin koulutettuja ihmisiä, joista huomattava osa oli naisia.

Valtion ja kuntien toiminnan laajeneminen korosti poliittisen vaikuttamisen ja edunvalvonnan merkitystä. Erilaiset kehittämissuunnitelmat ja kehittämishankkeet loivat uusia yhteistyön muotoja. Sosiaalipolitiikan ja työvoimapolitiikan rooli teollisuuden heilahtelujen vaikutuksien helpottamisessa kasvoi. Se kasvatti luotta-

musta valtioon ja myös valtion palveluksiin kohdistuvia odotuksia. Sen vaikutuksena voi pitää myös sitä, että luottamus kasvoi siihen, että isoistakin rakennemuutoksista on mahdollista selvitä. Esimerkiksi 1980-luvun puolivälissä Heinola nimettiin kahdeksi vuodeksi valtion erikoistukea saavaksi alueeksi. Tärkeä ja kauaskantoisen teollisen hyvinvointivaltion vaikutus on hyvin koulutettujen ihmisten tuleminen töihin alueellisiin ja paikallisiin organisaatioihin. Naisia tuli paljon erityisesti palvelualojen työpaikkoihin.

Osaamistalouden globaalin kilpailun aikaan myös teollisen hyvinvointivaltion aallon tuomat toiminnot ovat uudelleen muokkauksen kohteena. Vaikka monia julkisen sektorin palveluja ollaan järjestämässä uudelleen, niiden tarpeellisuutta ei kiistetä. Terveysten, hyvinvoinnin, virkistäytymisen palvelut nähdään välttämättöminä edellytyksinä tehokkaalle tuotannolle ja ne tarjoavat mahdollisuuksia myös palvelujen yritysmuotoiselle tuottamiselle. Tästä voi olla esimerkkinä Suomen Urheilupuiston ympärille muodostunut liikunta- ja matkailukeskus Vierumäellä.

Lähdeviitteet

- 1 Koskinen 1989; 2001
- 2 Koskinen 1987
- 3 Ismo Björn ja Jarmo Kortelainen 2011
- 4 *Lahti-lehti* 1959:1, 1960:3
- 5 *Itä-Häme* 17.9.1964
- 6 *Itä-Häme* 5.9.1964
- 7 *Itä-Häme* 24.10.1964
- 8 *Itä-Häme* 22.9.1964
- 9 *Itä-Häme* 5. ja 6.10.1964
- 10 *Helsingin Sanomat* 28.3.1973
- 11 Häyrinen 1982, *Suomen Kuvalehti*
- 12 ELKA, Heinolan työvoimatoimiston raportti
- 13 ELKA, Heinolan työvoimatoimiston raportti 4.1.1978)
- 14 Ks. esim. Honkanen 2016
- 15 *Helsingin Sanomat*. Pentti Laitinen 3.4.1990

Teollisuuden aaltoliikettä Heinolassa

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arkistolähteet

ELKA, Elinkeinoelämän arkisto, Mikkeli

PAINETUT LÄHTEET

Henkilöstölehtien vuosikerrat

EG Heinolan tehtaat 1986–89

Enso-Heinola 1975–1985

Zachariassen Uutiset 1970–1975

Paikallislehtien vuosikerrat

Etelä-Suomen Sanomat 1925, 1958–59

Heinolan Sanomat 1985

Itä-Häme 1959, 1960, 1964, 1977, 1982–83

Lahti 1959

Sanomalehtien elektroniset arkistot

Helsingin Sanomat 1931–32, 1953, 1963–64, 1968,

1969, 1971, 1973–79, 1981–82, 1985, 1991–93

Etelä-Suomen Sanomat 2018–19

Kauppalehti 1959, 1960, 1980, 1981, 2016

Yksittäiset lehtiartikkelit

Pohjois-Savo 31.10.1929

Suomen Kuvalehti 43/1982

Tekniikan historia 1/2016

Kirjallisuus

Björn, Ismo ja Kortelainen, Jarmo 2011. *Yhteisökudelman säilyminen ja purkautuminen Outokummun kaivoskaupungissa*. Terra 123 (2011):3, 155–163.

Herranen, Timo 1998. *Heinolan kaupungin historia 3* (1940–1996). Heinolan kaupunki, Gummerus, Jyväskylä.

Honkanen, Mika 2016. Alue, politiikka ja laki. Analyysi eduskunnan aluepoliittisen lainsäädännön keskusteluista vuosina 1966, 1975, 1988 ja 1993. Väitöskirja Helsingin yliopisto, maantiede.

Hurmeranta, Markku 2015. *Yrittäjiä, yrityksiä ja elinkeinopolitiikka: Heinolan yrittäjät ry 70 vuotta*. Heinolan Yrittäjät. Lahti.

Häyrinen Leena 1982. ”Veijo Rissasen tapaus.” *Suomen Kuvalehti* 1982, 43, ss. 54–57. Teksti: Leena Häyrinen. Kuvat: Timo Kirves.

Juuti, Sirpa 2011 (toim.) *James päällä joka säällä. Ajankuva 1960–70-luvuilta sekä Mattisen teollisuus Oy:n ja James-farkkujen historiaa*. Heinolan kaupunginmuseon julkaisuja 21. Lahti 2011.

Koponen, Hannu 2001. *Suomen vaneriteollisuus 1893–2000*. Metsäteollisuus ry, Helsinki 2001

Koponen, Hannu 2000. *Suomen vaneriteollisuus 1893–2000*. Espoo 2000.

Kortelainen, Jarmo 1991. Vanerin varassa. Tutkimus Vuohijärven tehdasyhdyskunnan elinkaaresta. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 99, Joensuu.

Koskinen, Tarmo 1987. Tehdasyhteisö. Tutkimus tehtaan ja kylän muotoutumisesta tehdasyhteisöksi, kudelman säilymisestä ja purkautumisesta. Vaasan korkeakoulun julkaisuja. Tutkimuksia n:o 123. 209.s.

Koskinen, Tarmo 1989. Metsäsektori suomalaisen muutoksen veturina ja jarrumiehenä. Teoksessa Suhonen, P. (toim.) *Suomi muutosten yhteiskunta*, 181–190. WSOY, Helsinki.

Koskinen, Tarmo 2001. *Suomi metsäsektoriyhteiskuntana*. 141 s. Helsingin kauppakorkeakoulu, Helsinki.

Repo, Harri 2016. ”48 kuplan tehdas.” *Tekniikan historia* 1/2016, s. 27

Talonen, Voitto 1976 (toim.) *Yrittävä Päijät-Häme*. Toimitusneuvosto. LSYn puheenjohtajisto. Martti Kemppi, Bernt, Starckjohann, Raimo Tiihonen, Pentti Mäkelä. Toimitussihteeri Kari Oula Tolvanen. Lahden Seudun Yrittäjät ry 1976.

Wilmi, Jorma 1999. *Heinolan pitäjän historia II*. 1860-luvulta kunnan hallinnon päättymiseen vuoteen 1996. Kustantajat: Heinolan maalaiskunta, Heinola maaseurakunta, Manttaalikunnan säätiö. Pieksämäki